

Universiteit
Leiden

The Netherlands

De Grieks-Amerikaanse betrekkingen: 'van voetknecht tot ruiter'

Koolschijn, Frans

Citation

Koolschijn, F. (2003). De Grieks-Amerikaanse betrekkingen: 'van voetknecht tot ruiter'. *Leidschrift : American Century*, 18(May), 101-109. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73064>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73064>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

DE GRIEKS-AMERIKAANSE BETREKKINGEN: 'VAN VOETKNECHT TOT RUITER'

Frans Koolschijn

In oktober 1944 vloog Winston Churchill naar Moskou voor een geheim onderhoud met Stalin. Hij wilde met het oog op het naderende einde van de oorlog met de Russische leider tot een verdeling van invloedssferen komen. Tijdens het gesprek legde hij een papier op tafel waarin voor alle landen van Centraal- en Oost-Europa percentages aan invloed waren vastgelegd. Voor Polen stond er bijvoorbeeld voor Rusland 90 procent en voor de overigen 10 procent. Voor Griekenland was de verhouding 90 procent voor Groot-Brittannië en 10 procent voor de overige staten. Stalin zette zijn paraaf onder het document. Toen Churchill opmerkte dat het misschien wel cynisch was om zo over het lot van volkeren te beslissen en dat ze het document maar beter konden vernietigen, zei Stalin: 'Nee, houdt u het maar!' Een verwijzing naar deze overeenkomst in oktober 1944 is de volgende opmerking van Churchill:

'Adhering strictly and faithfully to our agreement of October 1944 and in all the long weeks of fighting the communists in the streets of Athens not one word of reproach came from Pravda or Izvestia'¹

Als uitvloeisel van de anti-Duitse strijd op de Balkan in de Tweede Wereldoorlog, hadden communistische partizanen een groot deel van het Griekse vasteland in handen. Het wekt dan ook geen verbazing dat Britse militairen na het akkoord gingen interveniëren op het Griekse strijdtoneel en daar zorgden voor het herstel van de monarchie en de installering van een rechtse regering.

De Amerikaanse aanwezigheid

Na verloop van enige jaren bleek de prijs van de Britse aanwezigheid in Griekenland letterlijk te hoog. De aanwezigheid in Griekenland was een te grote last voor de Britse schatkist geworden. In 1947 besloten de Verenigde

¹ K. Marton, *The Polk Conspiracy* (New York 1990) 148.

Staten daarom te interveniëren in de Griekse burgeroorlog aan de kant van de royalisten. De Amerikanen bleven echter gebruik maken van de Britse expertise en waren daarvan afhankelijk in het besturen van Griekenland.

‘After 1947, London and Washington were meant to ride the Greek horse together, but America conspicuously lacked what Britain excelled in: experience. Most American diplomats and intelligence agents in their early days in Greece deferred to their more seasoned British colleagues and looked to them for leadership’².

Een onderdeel van de Amerikaanse interventie was het Marshallplan, dat met name in Griekenland een zeer omvangrijke economische en financiële steun inhield voor het herstel van de in de Tweede Wereldoorlog en burgeroorlog verwoeste infrastructuur.

‘First there was the problem of economic disorganization. The administration had entirely broken down, especially in the provinces; towns and villages had been largely destroyed and the population had been reduced by starvation, fighting and deliberate reprisals; road and rail communications were at a standstill; ports had been put out of action and shipping sunk; the currency was ruined by galloping inflation; foreign trade, on which Greece depended for essential food-supplies, was non-existent, and in particular Greece’s most important customer (Germany) for her most important product (tobacco) was virtually destroyed’³

Het was het eerste voorbeeld van de Truman-doctrine, die ten principale de Amerikaans-Griekse verhouding zou bepalen tot aan de val van het kolonelsregime in 1974. Washington meende dat zonder ingrijpen een communistische overwinning in het verschiet lag want een zeer groot deel van de Grieken had communistische sympathieën. Door de Amerikaanse interventie werd de linkse guerrilla in 1949 verslagen.

Als gevolg daarvan krijgen de Verenigde Staten beslissende militaire, politieke en economische invloed in Griekenland. Elk ministerie in

² Marton, *The Polk Conspiracy*, 167.

³ W. A. Heurtley e.a., *A Short History of Greece* (Cambridge 1965) 152.

Griekenland kreeg Amerikaanse adviseurs en de strijdkrachten en de geheime dienst (Kratiki Yperesia Pliroforion) ressorteerden na de burgeroorlog min of meer rechtstreeks onder respectievelijk het Pentagon en de CIA, vrijwel geheel onttrokken aan de controle van Griekse politici. Alleen de Griekse monarchie behield invloed op het Griekse leger, in voortdurend nauw contact met de Amerikaanse ambassade en de CIA.

Een beruchte affaire uit die tijd was de moord op de kritische Amerikaanse journalist George Polk, die in 1948 een corruptieschandaal rond premier Tsaldaris in de openbaarheid wilde brengen en werd vermoord. De boven aangehaalde historica Kati Marton onthulde in een inmiddels beroemd boek uit 1990 dat niet communisten achter de moord zaten, maar dat de moordenaars uit extreemrechtse hoek kwamen. Alhoewel het slachtoffer Amerikaan was, oefende Washington geen druk uit op de Griekse autoriteiten om de zaak echt uit te zoeken en de zaak verdween in de doofpot.

In 1952 werden Griekenland en Turkije lid van de NATO. Dit hield voor Griekenland in dat ten aanzien van de kwestie Cyprus een belangentegenstelling met de Verenigde Staten zou ontstaan. Er was een onafhankelijkheidsstrijd gaande van de Grieken op Cyprus, verenigd in de Elliniki Organosi Kypriakon Agoniston (EOKA-B) tegen het Britse koloniale bewind. De Grieken zagen Cyprus als onderdeel van het Griekse vaderland en streefden dus naar 'Enosis' (aansluiting van Cyprus bij Griekenland).

Drieduizend jaar Griekse aanwezigheid in Klein-Azië

Voor de Grieken was dit een des te gevoeliger kwestie omdat zij bij de 'Megali Katastrofi' van 1922 na 3000 jaar aanwezigheid verdreven waren uit Klein-Azië. Herhaling van een dergelijke ramp wilde men tot elke prijs voorkomen. Zij zouden hiervoor echter nooit de steun van de Verenigde Staten krijgen vanwege de positie van de Turkse minderheid op Cyprus (18 procent van de bevolking) maar vooral vanwege het feit dat Turkije als NATO-lid en als grensland van de Sovjet-Unie een nog belangrijker schakel was in de containment-politiek dan Griekenland. De kwestie Cyprus is dan ook een voortdurende bron van politieke spanningen in Griekenland zelf en in de relatie met de Verenigde Staten en Turkije. Onder president Kennedy streefden de Verenigde Staten naar meer werkelijk democratische verhoudingen in Griekenland. De Amerikanen zochten toenadering tot de

gematigd-linkse Enosis Kentrou van Georgos Papandreou en diens zoon Andreas, die voor zijn terugkeer in 1959 jarenlang hoogleraar economie aan de universiteit van Californië in Berkeley was. In februari 1964 kwam Georgos Papandreou na een verkiezingsoverwinning aan de macht

Spoedig kwam het echter bijna tot een oorlog tussen Griekenland en Turkije over Cyprus. In 1959 was weliswaar het akkoord van Londen gesloten, waarbij Groot-Brittannië, Griekenland en Turkije de onafhankelijkheid van Cyprus garandeerden, maar het compromis bevredigde niemand. Zeker niet de Grieken want de 'Enosis' was daarmee van de baan. Ook het verdeelingsplan voor een onafhankelijk Cyprus verdeeld in Turkse en Griekse gemeenschappen onder leiding van aartsbisschop Makarios van de Amerikaanse oud-minister van buitenlandse zaken Dean Acheson kon niemand bekoren en leidde tot een verslechtering in de betrekkingen tussen Athene en Washington.

Een oorlog kon uitsluitend voorkomen worden door het ingrijpen van president Johnson en door de legering van een vredesmacht van de Verenigde Naties. Verder probeerden Georgos, premier, en Andreas, minister van coördinatie, terecht enige controle te krijgen over de strijdkrachten en de geheime dienst. Georgos wilde nu tevens minister van defensie worden; dit werd geblokkeerd door Koning Constantijn. Kort daarna viel het kabinet-Papandreou. Een aantal overlopers uit de Enosis Kentrou ging nu samen met de Elliniki Rizospastiki Enosi een regering vormen onder Stefanos Stefanopoulos. Bovendien raakten de gemoederen zeer verhit door de zogenaamde 'Aspida-affaire'. Een aantal officieren en politici werd verdacht van het willen plegen van een linkse staatsgreep. Een van de voornaamste verdachten was Andreas Papandreou, die vanwege zijn parlementaire onschendbaarheid niet voor het militaire tribunaal gedaagd kon worden. Uiteindelijk viel na veel demonstraties, stakingen en geweld, tot in het parlement, ook de regering-Stefanopoulos in december 1966. Stefanopoulos en Papandreou, de demissionaire premier en de oppositieleider, kwamen overeen dat er in mei 1967 nieuwe verkiezingen gehouden zouden worden. Intussen kwam er een interim-regering onder leiding van de directeur van de nationale bank, Ioannis Paraskevopoulos. De spanningen liepen echter op en verlamden het openbare leven. Tijdens een Teach In aan de University of Northeastern Boston in 1970 zei Andreas Papandreou:

‘My responsibility in the events leading up to the 1967 coup lies in the fact that I unravelled the structure of power in Greece before the eyes of the Greek people. And that I tried to crystallize meaningful goals for the Greek people to assume power in their country. I went beyond the accepted norms of the period, I went beyond the notion that Greece basically had to accept this vassal or satellite status, I went beyond the notion that the Greek Armed Forces could be run by members of the Palace staff or the U.S. embassy or the U.S. military. I rejected the notion that our intelligence could be directed by the CIA, I rejected the notion that the economic life of the country could be led by, guided by an economic oligarchy and had I not done these things and had no one else done these things, there would have not been a coup, because there would not have been a confrontation. Would I have done what I did if I were to go back? I would. But with a difference. A difference that comes with experience and with failure. I would have prepared also for the confrontation that came on April 21st, 1967, something which caught us by surprise -- and I hope does not catch by surprise other nations and other peoples’⁴.

De kolonelscoup

Op 21 april 1967 greep een aantal kolonels onder leiding van Georgos Papadopoulos de macht en voorkwam daarmee de voorspelde verkiezingszege van Georgos Papandreou. Ondanks de aanhoudende bemoeienis van Washington met Griekenland is nooit aangetoond dat de Amerikanen de hand hebben gehad in deze staatsgreep. Zelfs heeft de Amerikaanse minister van defensie Robert McNamara gedreigd alle militaire hulp aan Griekenland stop te zetten als men niet terugkeerde naar de voor de coup bestaande constitutionele verhoudingen.

De Verenigde Staten wilden op het hoogtepunt van de Vietnamoorlog geen extra moeilijkheden in een regio die door het Midden-Oostenconflict toch al uiterst gespannen was. Na verloop van tijd werd dan ook duidelijk dat de relatie tussen de Verenigde Staten en het

⁴Bron: website Andreas G. Papandreou Foundation, www.agp.gr.

kolonelsregime vrij goed was. Andreas Papandreou wees in dit verband in 1971 op het grote regionale belang van Griekenland voor de Verenigde Staten:

'Fate has placed us in a very critical geographical location. The conflict in the Middle East, a conflict, which is actually a conflict between the Soviet union and the United States and far less a conflict between Arabs and Israel and the various national and liberation movements, the independence of Algeria, Libya and Malta, restrict the military usefull area and generate a need on the part of America, if you will, a need, given that America is an expansive empire, to use our space, which it assumes is safe and stable. And it believes that it guarantees both security and stability through an oppressive military dictatorship'⁵.

Koning Constantijn

Koning Constantijn was evenmin op de hoogte van de coupplannen en hij was ook niet blij met het kolonelsbewind, waarvan hij nadrukkelijk afstand nam door in zijn toespraken te spreken over 'de regering' in plaats van het protocollair gebruikelijke 'mijn regering'. In december 1967 deed hij een tegencoup die mislukte. Hij ging in ballingschap. De kolonels namen wraak door in juni 1968 een nieuwe grondwet te introduceren (die in september 1968 per referendum werd goedgekeurd) onder het regentschap van Zoitakis, waarin het koningschap ontdaan werd van zijn reële macht en tot een zuiver ceremoniële functie werd gereduceerd. Hiermee deed een groep extreemrechtse kolonels met de monarchie wat de centrumlinkse regering van Georgos Papandreou misschien wel had gewild maar in 1965 politiek niet kon realiseren.

De kwestie-Cyprus leidde uiteindelijk tot de val van de dictatuur. Nadat Nikos Samson in 1974 op Cyprus een staatsgreep had gepleegd in overleg met het kolonelsbewind, teneinde toch de *Enosis* te bewerkstelligen, vielen de Turken Cyprus binnen en bezetten 40 procent van het eiland. Het kolonelsbewind kwam door dit debacle ten val. Opnieuw werd een oorlog

⁵ Andreas Papandreou, speech tot de Panhellenic Liberation Movement in Toronto, Canada op 14 juli 1971. Bron: website Andreas G. Papandreou Foundation, www.agp.gr.

tussen Griekenland en Turkije op het nippertje door de Verenigde Staten voorkomen. De ‘eminence grise’ van Grieks rechts, Constantinos Karamanlis, kwam uit ballingschap terug en organiseerde de terugkeer naar democratische verhoudingen. De overwinning van de Amerikaanse president Jimmy Carter, die de mensenrechten hoog in het vaandel had staan, was een steun in de rug voor de democratische ontwikkeling van Griekenland.

Andreas Papandreou

Na de verkiezingen van 1981 werd Andreas Papandreou, leider van de Pan Ellinio Sosialistiko Kinima (PASOK), premier. De man die eens veroordeeld dreigde te worden voor een linkse coup (Aspida-affaire) had nu op democratische wijze de macht in handen. Griekenland voerde onder zijn bewind een onafhankelijke koers waarbij hij vaak retorisch van leer trok tegen de Verenigde Staten, maar desondanks een redelijk goede verhouding met Washington wist te handhaven. Zo zorgde hij ervoor dat Griekenland in 1981 lid werd van de Europese Gemeenschap en daarmee een sterkere positie tegenover Turkije kreeg en minder afhankelijk werd van de Verenigde Staten.

Andreas Papandreou, als hoogleraar in Berkely een man met progressieve, emancipatoire ideeën op het gebied van burgerrechten, zoals emancipatie van de vrouw en scheiding van kerk en staat, introduceerde na zijn aantreden nieuwe wetten op dit gebied. Voor het eerst werd het mogelijk om alleen een burgerlijk huwelijk af te sluiten. Overigens beschouwt nog steeds een overgrote meerderheid van de Grieken het kerkelijk huwelijk als een onontbeerlijk onderdeel van hun leven. Bovendien werd onder zijn leiding door een grondwetswijziging de positie van man en vrouw juridisch gelijk gesteld.

Buitenlands beleid van de jaren tachtig en negentig

Na een tijdelijke verbetering in de relatie met Turkije na de ontmoeting tussen Andreas Papandreou en de Turkse premier Turgut Ozal in 1987 in Davos (‘The Spirit of Davos’), ontstonden er in de jaren ’90 opnieuw spanningen. Aanleiding hiervoor was de kwestie van de territoriale zones in de Egeïsche Zee. Griekenland hield vast aan een territoriale zone van twaalf

mijl en Turkije aan zes mijl. Door die juridische onduidelijkheid was een deel van de Egeïsche Zee tussen de twee landen betwist. De kwestie was zo pregnant vanwege de mogelijke aanwezigheid van olie in de Egeïsche Zee. Dit conflict kwam in 1996 tot een hoogtepunt toen zowel Grieken als Turken op het eiland Imia hun vlag plantten. Door sterke druk van de Verenigde Staten op Athene en Ankara werd een oorlog voorkomen.

De Kosovo-oorlog die plaatsvond in het voorjaar van 1999 leidde eveneens tot een toename van de spanningen tussen Griekenland en Turkije. Griekenland heeft in de afgelopen honderd jaar zes gemeenschappelijke oorlogen gevoerd met zijn bondgenoot Servië (waaronder de Eerste Balkanoorlog, de Tweede Balkanoorlog, de Eerste en de Tweede Wereldoorlog). Ook hier ontstond geen conflict. Hoewel de NAVO-bombardementen op de Serviërs bij de Griekse bevolking veel wrevel veroorzaakten stemde de Griekse regering er toch mee in onder Amerikaanse druk.

Met betrekking tot de spanningen met Turkije, dat zich uiteraard meer verwant voelde met de moslims in Kosovo, ontstond er desalniettemin een sterke verbetering in de betrekkingen tussen de twee staten toen in de zomer van 1999 beide landen door zware aardbevingen werden getroffen. Onder andere Athene werd getroffen en een Turkse vlootbasis. Hierdoor ontstond een lotsverbondenheid die leidde tot een uitwisseling van hulpeenheden en nieuwe afspraken. De ministers van buitenlandse zaken, Georgos Papandreou (zoon van Andreas Papandreou) van Griekenland en Ismail Cem van Turkije, hebben een uitstekende relatie opgebouwd waardoor te verwachten is dat de nog bestaande twistpunten tussen de staten opgelost zullen worden.

Een van de traditionele twistpunten komt in het kader van de EU-uitbreiding opnieuw naar voren: de kwestie Cyprus. De verkiezing van Tassos Papadopoulos tot premier van het Griekse deel van Cyprus op 16 februari 2003 wekt echter de verwachting dat de Grieks-Cyprioten bij de onderhandelingen over het plan van VN-secretaris-generaal Kofi Annan hun eisen zullen verhogen.

De EU-uitbreiding in het algemeen kan op steun van de Griekse regering rekenen. Athene, dat het eerste halfjaar van 2003 EU-voorzitter is, heeft zich tot doel gesteld de incorporatie van negen Midden- en Oost-Europese staten en Cyprus in april met een formele verklaring te regelen. Griekenland vindt in deze Washington aan haar zijde.

In 2003 is het duidelijk dat Griekenland door zijn EU-lidmaatschap zowel een sterkere positie heeft gekregen ten opzichte van de Verenigde Staten als ten opzichte van Turkije.